

بررسی رسالت تاریخی روحانیت شیعه در جهانی شدن

فرهنگ تشیع و راهکارها

✍ عبدالله قدرتی^۱

✍ علی اکبر نوایی^۲

چکیده

با ظهور اسلام، مرزهای جغرافیا و ادیان فرو ریخت و خداوند متعال همه انسان‌ها را به وسیله پیامبرش به دین اسلام فراخواند؛ اما چرا این رخداد بزرگ بعد از چهارده قرن، جهانی نشده است؟ و چرا این فرهنگ ناب در میان اقلیتی از مسلمانان جهان به نام تشیع جا مانده یا نیروی محرکه‌اش کند شده است؟ روحانیت شیعه براساس حدیث «العلماء ورثة الانبياء»، رسالت سنگینی چون نشر معارف اسلامی را بر عهده داشته است. ایشان با تألیفات، تربیت شاگردان مبرز، مناظرات علمی، جلوگیری از تحریف‌های دینی و ورود به عرصه سیاست، در راستای جهانی شدن فرهنگ تشیع گام برداشته و تلاششان تا حدود زیادی به ثمر نشسته است. این پژوهش با روش توصیفی تحلیلی، مهم‌ترین چالش‌های درون‌سازمانی روحانیت را شامل موارد زیر می‌داند: بحران هویت، استفاده سطحی از تحول و نبود انسجام فکری و عملی. چالش‌های برون‌سازمانی روحانیت را نیز تفکرات الحادی و نظام سلطه برشمرده است. همچنین راهکارهایی از قبیل اندیشه‌ورزی، تشکیل گروه‌های علمی و دینی، گفتمان‌سازی، نشر فرهنگ اهل بیت (علیهم‌السلام) پُر جاذبگی در رفتار و منطق، پشتیبانی و تقویت مبانی نظری انقلاب اسلامی و جهاد تبیین به صورت منطقی، عقلانی و معرفتی به عنوان مؤثرترین راهکارها در جهانی شدن فرهنگ تشیع معرفی شده‌اند.

واژگان کلیدی: روحانیت شیعه، فرهنگ تشیع، فرهنگ اهل بیت (علیهم‌السلام)، جهانی شدن.

۱. دانش‌آموخته سطح چهار رشته تاریخ اسلام، حوزه علمیة خراسان، مشهد، ایران (نویسنده مسئول)،

ghodrati1611@gmail.com

۲. استاد حوزه و دانشگاه، مشهد، ایران، Aliakbarnavaei445@gmail.com

با آغاز عصر غیبت و محرومیت جامعه از حاکمیت عدل گستر امام زمان علیه السلام، رهبری فکری شیعه به عالمان و مراجع دینی که به روش و مسلک فکری پیشوایان دین متعهد هستند، سپرده شده است. سازمان روحانیت که در نیمه قرن چهارم توسط شیخ مفید در بغداد شکل گرفت، در راستای آرمان جهانی شدن فرهنگ تشیع گام برداشته، در این راه‌های پرخطر تلاش کرده است تا اندیشه فرهنگ تشیع را به تمامی بشریت منتقل کند. در این مسیر، موانعی وجود دارد که از درون این نهاد، آن را بازداشته و از بیرون در برابرش صف آرای کرده‌اند.

ضرورت موضوع، مبتنی بر مأموریتی است که بر عهده روحانیت شیعه گذاشته شده و ریشه آن در حدیث «العلماء ورثة الانبياء» و توقیع امام زمان علیه السلام به اسحاق بن یعقوب «أَمَّا الْحَوَادِثُ الْوَاقِعَةُ فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رِوَاةِ حَدِيثِنَا، فَإِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ وَأَنَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ» است که شیخ صدوق آن را در کتاب کمال الدین آورده است (شیخ صدوق، بی تا: ج ۱، ۴۸۵، ح ۴). توسعه اندیشه و فرهنگ تشیع تا جهانی شدن، نیازمند تمهیدات و تلاش‌هایی است که تنها سازمان فرهنگی و تبلیغی برخاسته از حوزه علمیه می‌تواند آن را سامان دهد.

آثار قابل توجهی در خصوص نقش روحانیت نگاشته شده و بزرگانی در این باره بحث جدی را دنبال کرده‌اند؛ اما بیشتر این آثار صرفاً در خصوص نقش روحانیت در وقایعی خاص، در اعصار مختلف و مناطق جغرافیایی ویژه به نگارش درآمده‌اند. در باب «رسالت روحانیت شیعه» آثار کمتری تدوین شده است. به چند پیشینه نزدیک این تحقیق اشاره می‌شود: رسالت روحانیت از نگاه امام خمینی علیه السلام (بهرز رشیدی، ۱۳۸۹)، رسالت روحانیت در حاکمیت و تبلیغ از دیدگاه مقام معظم رهبری (وزارت دفاع، ۱۳۸۳)، رسالت‌های سازمان روحانیت (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۸)، «نقش روحانیت در تحولات سیاسی معاصر ایران (انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی) با

تأکید بر بحران مشروعیت» (مرتضی علویان، ۱۳۸۰)، «نقش روحانیت در انقلاب اسلامی ایران و رسالت کنونی آن» (اکبر هاشمی رفسنجانی و غلام‌نبی گلستانی، ۱۳۷۷)، «نقش روحانیت در ایران در حال توسعه (عبدالوهاب فراتی، ۱۳۹۰)، «نقش روحانیت شیعه در گستره فرهنگ دینی بعد از انقلاب اسلامی» (سیدمحمدابراهیم حسنی، ۱۳۸۸). آثار موجود بیشتر در بیان وقایعی بوده که روحانیت در آن نقش داشته است و در مباحث رسالت روحانیت نیز بیشتر به موضوعات وراثت انبیا و سیره اخلاقی، عملی، معنوی و تبلیغی پرداخته شده است.

نوآوری این مقاله نسبت به سایر نوشته‌ها، بیان چالش‌های فراروی رسالت روحانیت و ارائه راهکارهای توسعه و جهانی شدن فرهنگ تشیع است که با تأکید بر روش‌های پیامبر اسلام ﷺ، به‌عنوان الگویی که خود مروج شریعت خویش بوده، انجام شده است.

جهانی شدن فرهنگ تشیع، نیازمند اندیشه‌ای جهانی است. این اندیشه شایسته طرح و برنامه است و برای عملیاتی کردن آن، راهکارهای مناسبی نیاز است.

۱. رسالت تاریخی روحانیت شیعه

روحانیت شیعه، همواره در طول تاریخ، در تداوم و جهانی شدن شریعت نبوی و حیات فکری و دینی اهل بیت (علیهم‌السلام) نقش بی‌بدیلی داشته است.

این نقش به مصداق این آیه شریفه است: «أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَضَلُّهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا» (ابراهیم، ۲۴): «آیا ندیدی خدا چگونه مثل زده: سخنی پاک که مانند درختی پاک است که ریشه‌اش استوار و شاخه‌اش در آسمان است؟ میوه‌اش را هر دم به اذن پروردگارش می‌دهد.»

روحانیت شیعه، همانند درختی ثابت، استوار و همیشگی، پناهگاه جویندگان معارف الهی بوده، هزار و اندی سال است که در پاسخ به نیازهای دینی مردم همت گمارده و در توسعه و جهانی شدن فرهنگ تشیع، خدمات پر بها و ماندگاری به همگان ارائه کرده است.

انقلاب اسلامی ایران، یکی از ده‌ها خدمت بزرگ و ارزشمند روحانیت شیعه است. مهم‌ترین فعالیت‌ها از برجسته‌ترین علما، مراجع و روحانیت شیعه، شامل تألیفات، مناظرات و مبارزات سیاسی است که در راستای توسعه و جهانی شدن فرهنگ تشیع سامان یافته است. در ادامه آن‌ها را شرح می‌دهیم.

۱.۱. تألیفات روحانیت شیعه

از اوایل قرن سوم پس از غیبت امام زمان علیه السلام، حاصل تلاش روحانیت شیعه تاکنون، پیدایش ده‌ها مجموعه کتب حدیثی، فقهی، اصولی و معارف دینی گران‌سنگ، ارزشمند و بی‌نظیر است. در بیانات امام خمینی رحمه الله آمده است: «امروز نتیجه آن زحمات را در آثار و کتب بابرکتی، همچون «کتب اربعه» و کتاب‌های دیگر متقدمان و متأخران از فقه، فلسفه، ریاضیات، نجوم، اصول، کلام، حدیث، رجال، تفسیر، ادب، عرفان، لغت و تمامی رشته‌های متنوع علوم مشاهده می‌کنیم.» (موسوی الخمینی، ۱۳۷۹: ج ۲۱، ۲۷۴).

همچنین شهید مطهری، نویسنده و فیلسوف بزرگ، معتبرترین و مقدس‌ترین منابع شیعه بعد از قرآن را «کتب اربعه» در حدیث (اصول الکافی)، من لایحضره الفقیه، تهذیب الاحکام، الاستبصار فیما اختلف من الاخبار) می‌داند (مطهری، ۱۳۹۹: ج ۱، ۸).

در قرن چهارم قمری، با ابتکار و خلاقیت علما و روحانیت شیعه، دانشی به نام «اصول فقه شیعه» پدید آمد که کمک وافر به استدلال، رشد و علم فقه شیعه کرد. این دانش کمک کرد تا احکام عملیه‌ای که تا آن تاریخ با حدیث پاسخ داده می‌شد، بی‌نیاز از این گونه پاسخگویی باشند. این دانش بر سرعت و گسترش فرهنگ تشیع افزود. برخی از مهم‌ترین منابع اصول فقه شیعه التذکرة بأصول الفقه (شیخ مفید، ۳۳۶ تا ۴۱۳ق)، الذریعة إلى أصول الشریعة (سید مرتضی، ۳۵۵ تا ۴۳۶ق)، العدة فی أصول الفقه (شیخ طوسی، ۳۸۵ تا ۴۶۰ق) است. همچنین آثار علمای دیگر از متقدمان و متأخران نیز در پیشرفت مذهب تشیع نقش راهبردی داشته‌اند.

شیخ انصاری و آخوند خراسانی به ترتیب با تألیف کتاب رسائل یا فرائد الأصول (۱۲۱۴ تا ۱۲۸۱ق) و کفایة الأصول (۱۲۵۵ تا ۱۳۲۹ق) علم اصول را به والاترین مرتبه علمی رساندند. اهم آثار متأخران از علمای شیعه در اصول فقه متأثر از مکتب علمی شیخ انصاری و آخوند خراسانی است. همچنان کتاب اصول این دو شخصیت در حوزه‌های علمیه تدریس می‌شود.

از مهم‌ترین آثار فقهی امامیه که با کمک از دانش علم اصول پدید آمد، المُنْقِی (شیخ صدوق، ۳۰۶ تا ۳۸۱ق)، النّهیة (شیخ طوسی، ۳۸۵ تا ۴۶۰ق)، شرایع الاسلام (محقق حلی، ۶۰۲ تا ۶۷۶ق)، اللّٰمعةُ الدِّمشقیة (عاملی، مشهور به شهید ثانی، ۷۳۴ تا ۷۸۶ق)، جواهر الکلام (نجفی ۱۲۰۲ تا ۱۲۶۶ق)، المکاسب (شیخ انصاری، ۱۲۱۴ تا ۱۲۸۲ق)، العروة الوثقی (طباطبایی یزدی، ۱۲۴۷ تا ۱۳۳۷ق) و ده‌ها مجموعه آثار نفیس و بی‌نظیر فقهی دیگر است. همچنین آثار مهم و سترگ دیگری نیز، در زمینه‌های حدیث، رجال، کلام، اعتقادات، تفسیر، علوم قرآنی، عرفان، نجوم، ریاضیات، تاریخ و... در راستای پیشبرد و نشر فرهنگ شیعه و جهانی شدن، از آنان به جا مانده است.

بزرگ‌ترین دایرة‌المعارف در شرح احوال و آثار عالمان شیعه از قرن چهارم تا چهاردهم هجری قمری، به زبان عربی توسط مرحوم آقابزرگ تهرانی (۱۲۹۳ تا ۱۳۸۹ق) با عنوان الذریعة الی تصانیف الشیعة نگاشته شده است. همه این خدمات در جهت توسعه و گسترش فرهنگ تشیع است.

۲.۱. مناظرات علما و روحانیت شیعه در راستای حقانیت فرهنگ تشیع

روحانیت شیعه در طول حیات خویش در پاسداری از فرهنگ تشیع، با مذهب عامه و دیگر مذاهب مناظره کرده، کتاب‌هایی را هم منتشر می‌کردند. علما و روحانیت شیعه سالیان درازی از عمر خود را وقف اثبات حقانیت فرهنگ راستین تشیع کردند. آن‌ها بر این باورند که لازم است در

مناظرات به شبهات پاسخی دقیق و صریح داده شود تا حقانیت دین و فرهنگ تشیع به اثبات برسد. به برخی از مهم‌ترین مناظرات و آثار اشاره می‌شود:

۱. مناظرات شیخ مفید با قاضی عبدالجبار معتزلی، قاضی ابوبکر اشعری باقلانی، علی بن عیسی رمانی و دیگر علمای جماعت که شیخ در کتب خودش، تصحیح الاعتقادات (۱۴۱۴)، الجمل (۱۴۱۳)، الاختصاص (۱۴۱۳) و اوائل المقالات (۱۴۱۳) آورده است؛

۲. شیعه شدن سلطان محمدخان خدابنده به‌دست علامه حلی که موجب تشیع بسیاری از افراد و نشر کتاب‌های شیعه گردید و از آن‌پس مذهب جعفری، به‌عنوان مذهب رسمی در ایران، اعلام شد (امین عاملی، ۱۴۲۱: ج ۵، ۳۹۹)؛

۳. شیعه شدن علما و مردم اهل سنت پیشاور پاکستان که به‌دست سیدمحمد شیرازی مشهور به سلطان الواعظین که با مناظره رخ داد و حقانیت فرهنگ تشیع ثابت شد. شرح کامل آن در کتاب شب‌های پیشاور (۱۳۷۵) آمده است؛

۴. قاضی نورالله شوشتری در دفاع از عقاید شیعه در عصر حکومت گورکانیان در هند کتاب معروف احقاق الحق (۱۴۰۹) را تألیف کرد؛ بدین سبب هم به شهادت رسید؛

۵. شیخ محمدرضا مظفر از طرح و اجرای مناظره‌های مفید و عالمانه دفاع کرده، خود کتاب السقیفه (۱۴۱۵) و عقاید الامامیه (۱۳۷۰) را تألیف کرد؛

۶. علامه محمدحسین کاشف الغطاء با تألیف کتاب اصل الشیعه و اصولها (۱۴۱۳) تأثیر عجیبی در عصر خود داشت؛

۷. علامه امینی نیز با تألیف کتاب ارزشمند الغدیر (۱۳۷۴: ج ۱۲، ۱۷) تأثیر زیادی گذاشت. آن‌قدر این مجموعه از جهت محتوا محکم است که امروزه هرگاه بحث دفاع از شیعه و غدیر پیش می‌آید، همه اذهان به‌سوی این عالم فاخر و غیور شیعه متوجه می‌شود.

همچنین علامه شرف‌الدین، سیدمرتضی عسکری و دیگر مفاخر شیعه علیهم‌السلام، با مناظرات و تألیفات عمیق و دقیق، اسناد محکمی را در حقانیت و تثبیت مذهب شیعه و نشر معارف اسلام و فرهنگ تشیع ارائه کردند که توانسته‌اند بر مخالفان غلبه کنند و در اعتلای آن گامی مهم بردارند.

۳.۱. مبارزات سیاسی و خدمات اجتماعی

روحانیت شیعه، علاوه بر فعالیت‌های علمی و تبلیغی، همواره از پیش‌گامان نهضت‌های ضد استبدادی و استکباری بوده است. علما و روحانیت شیعه، با الهام از مکتب اهل بیت علیهم‌السلام، برخلاف علمای سایر مذاهب و فرق اسلامی، هیچ‌گاه حاکمان جائز و طواغیت را به رسمیت نشناخته و با ظالمان و ستمگران سر سازش نداشته و در برابر چپاولگری استعمارگران و زورگویان عالم سکوت پیشه نساخته است.

به نقل از فوکویاما شیعه پرنده‌ای است که دو بال دارد. یک بال سبز و یک بال سرخ. بال سبز این پرنده همان مهدویت و عدالت‌خواهی اوست و بال سرخ که بیانگر شهادت‌طلبی شیعه و برگرفته از قیام عاشورا است. همچنین شیعه بُعد سومی هم دارد که اهمیتش بسیار است. شیعه زرهی به نام ولایت فقیه به تن دارد که قدرت‌ش با آن، دوچندان می‌شود (فوکویاما، ۱۳۹۳: ۷).

اهم فعالیت‌های سیاسی روحانیت شیعه در سال‌های مختلف عبارت‌اند از:

۱. مبارزه روحانیت و علمای نجف با یهودیت، مسیحیت، باییت، بهائیت و وهابیت (امین عاملی، ۱۴۲۱: ۴، ۱۰۴)؛
۲. مبارزه حوزه نجف با کمونیست‌ها و دو پدیده استعمار و استبداد. در آن زمان شهید سید محمدباقر صدر با تألیفات، چون فلسفتنا (۱۳۷۹)، اقتصادنا (۱۳۸۹) و البنك اللّازبوی (۱۴۰۱) با این تفکر مبارزه کرد؛

۳. صدور حکم جهاد توسط شیخ جعفر کاشف الغطاء در مقابله با روس‌ها (مفتون دنبلی،

۱۳۴۹: ۲۲۲)؛

۴. قیام سیدجمال‌الدین اسدآبادی (دوانی، ۱۳۹۴: ج ۱، ۸۰)؛

۵. فتوای میرزای شیرازی در تحریم تنباکو (آقابزرگ تهرانی، ۱۳۶۳ش: ۲۵۷)؛

۶. حضور سیاسی حوزه نجف در نهضت مشروطه؛

۷. موضع علمای نجف بعد از بمباران مجلس در ایران در دوره قاجار (ملک‌زاده، ۱۳۷۳:

ج ۶، ۱۲۷۰)؛

۸. فتوای مراجع نجف در مداخلات استعماری دو قدرت بزرگ (روسیه و انگلستان) در ایران

(بصرت‌مشن، ۱۳۹۸: ۵۰)؛

۹. فعالیت سیاسی شهید مدرس (دوانی، ۱۳۹۴: ج ۲، ۱۱۷)؛

۱۰. فعالیت سیاسی آیت‌الله کاشانی در ملی شدن صنعت نفت. آیت‌الله کاشانی از وزنه‌های

بسیار مؤثر نهضت بود؛

۱۱. قیام پانزده خرداد سال ۱۳۴۲ در قم (منصوری، ۱۳۷۸: ۵۹۷)؛

۱۲. اعتراض روحانیت و علمای نجف به اشغال عراق (رهیمی، ۱۹۸۵: ۱۹۱)؛

۱۳. موضع‌گیری حوزه نجف در اشغال فلسطین توسط رژیم صهیونیستی (فیاض، ۱۴۲۲: ۱۶۴

تا ۱۷۲)؛

۱۴. اقدام سیاسی پهلوی و واکنش روحانیت شیعه (روحانی، ۱۳۶۹: ج ۱، ۵۷)؛

۱۵. لایحه‌های دولت پهلوی و مخالفت روحانیت و علمای قم (دوانی، ۱۳۹۴: ج ۳، ۲۱۲)؛

۱۶. واکنش روحانیت و علمای حوزه علمیه قم در پانزده خرداد (منصوری، ۱۳۷۸: ج ۱، سند شماره ۳/۱۵).

برخی از فعالیت‌های گفته شده و همچنین بسیاری از فعالیت‌های سیاسی دیگر روحانیت شیعه، در مسیر مبارزه با حاکمان جور و برطرف کردن موانع و چالش‌های توسعه و جهانی شدن فرهنگ تشیع بوده است و در این راه خطرات را به جان خریده‌اند تا فرهنگ تشیع به آن اهداف والا که جهانی شدن است، برسد.

۲. چالش‌های جهانی شدن فرهنگ تشیع

پاره‌ای از چالش‌های فراروی رسالت روحانیت شیعه، به منظور توسعه و جهانی شدن فرهنگ تشیع، ناشی از چالش‌های فراسازمانی است؛ مانند تفکرات الحادی و نظام سلطه.

پاره‌ای دیگر از چالش‌ها، درون‌سازمانی است؛ مانند بحران هویت، نبود برنامه‌های عملیاتی فراگیر برای تحول، نبود انسجام فکری و عملی، نبود نیروی کافی و کارآمد علمی و تبلیغی.

۱.۲. چالش‌های فراسازمانی

مهمترین چالش‌های فراسازمانی در موارد ذیل دسته‌بندی و بررسی می‌شود.

۱.۱.۲. وجود نظام سلطه

خداوند متعال می‌فرماید: «وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» (النساء، ۱۴۱)؛ «و خداوند ﷻ هیچ گاه برای کافران به اهل ایمان راه تسلط باز نخواهد کرد.»

رهبر معظم انقلاب (ق.ع.ا) می‌فرماید: «نظام سلطه، یعنی نظامی که بر پایه رابطه سلطه‌گر و سلطه‌پذیر بنا شده؛ یعنی کشورهای دنیا یا مجموعه‌های بشری دنیا تقسیم می‌شوند به سلطه‌گر و سلطه‌پذیر. آن اتفاقی که امروز در دنیا افتاده یک عده‌ای سلطه‌گرند، یک عده سلطه‌پذیرند.»

(حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۴: بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان، ماه رمضان). سیاست کلان نظام سلطه، عبارت است از بردگی ملت‌ها و تسلط بر سرنوشت ملت‌ها؛ بدون اینکه کمترین اعتنایی به مصالح ملت‌ها و خواسته‌آحاد ملت‌ها داشته باشند؛ این سیاست کلان استکبار است (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۳: بیانات در دیدار دانشجویان در حسینیه امام خمینی علیه السلام).

جمهوری اسلامی ایران نه نظام سلطه‌گر و نه سلطه‌پذیر را قبول ندارد. سلطه‌گر که نیست و خودش را از سلطه‌پذیری بیرون آورده و پای این حرف ایستاده است.

امام خمینی علیه السلام در این باره نقل کرده‌اند که از آن طرف باز یک اصل دیگری هست که باز از اصول مهم است که مسلمانان نباید تحت سلطه کفار باشند. خداوند تعالی برای هیچ‌یک از کفار سلطه بر مسلمانان قرار نداده است و نباید مسلمانان این سلطه کفار را قبول بکنند. این از اصولی می‌باشد که از امور سیاسی است و قرآن کریم طرح کرده، مسلمانان را به آن دعوت کرده است (موسوی خمینی، ۱۳۹۲: ۴۷۰).

خداوند تعالی در قرآن از نظام سلطه به استکبار تعبیر کرده است. در فرهنگ سیاسی قرآن، استکبار بر نظام یا سیستم اجتماعی و سیاسی اطلاق می‌شود که دارای خودبزرگ‌بینی و برتری‌جویی است و در طلب استیلا و سلطه ظالمانه بر جامعه است. منکر ولایت و حکومت الهی است و سیستم خود را مستقل و قائم به ذات می‌داند و نیاز و وابستگی خود را به خداوند تعالی و ارزش‌های الهی انکار می‌کند (طباطبایی، ۱۳۸۳: ج ۱۲، ۳۹۰ تا ۳۹۸).

استکبار جهانی در این برهه از زمان در عرصه بین‌المللی، آمریکا و هم‌دستانش هستند و سایر حکومت‌ها و ملت‌ها سلطه‌پذیر. اگر کشوری مثل ایران بخواهد سلطه‌پذیر نباشد، با آن سخت دشمنی و تا سرحد نابودی، اقدام غیرانسانی و غیر حقوق بشری می‌کنند.

بنابراین تا وقتی روحانیت شیعه و مردم پای نظامشان و استقلالشان ایستاده‌اند، استکبار جهانی برایشان یک چالش است و چاره کار، مقاومت است.

۲.۱.۲. وجود تفکرات الحادی

اینجا دو نگاه است. نگاه اول اندیشه الحادی است که قائل است انسان موجودی خودبنیاد و دارای حقوق و آزادی‌هایی است؛ بدین گونه که چون ما یک موجود پر قدرت هستیم، می‌توانیم در تمام جهان تصرف کنیم و حق داریم هر کاری دوست داریم انجام دهیم. آزادی مهم‌ترین حق انسان است و هیچ چیزی نمی‌تواند آزادی ما را سلب یا محدود کند.

نگاه دوم اندیشه الهی است. در اندیشه الهی، جهان مخلوق خداوند ﷻ بوده، هدفمند آفریده شده است. خداوند ﷻ جهان را برای هدفی آفریده و انسان هم یکی از مخلوقات خداوند ﷻ در جهان بی‌کران است و جهان را در خدمت او و برای او، به منظور دستیابی به هدف خلقت، مسخر کرده است. هدف از خلقت، تقرب الی الله و رسیدن به کمال مطلق است. در اندیشه اسلامی، کل هستی آیه و نشانه خداوند ﷻ است و حقیقت معنویت، یعنی دستیابی به حقایقی که پشت پرده هستی وجود دارد.

خداوند ﷻ می‌فرماید: «وَلَا تَطِغْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرْطًا» (کهف، ۲۸)؛ «ای رسول ما! از کسانی که قلبشان را از یاد خود غافل ساختیم اطاعت مکن؛ همان‌ها که از هوای نفس پیروی می‌کردند و کارهایشان از روی افراط و تفریط است.»

تفکرات الحادی از زمان پیامبر اسلام ﷺ همیشه یک چالش بوده و مبارزه با این تفکرات، چه در زمان پیامبر اسلام ﷺ و چه در زمان ائمه معصومان علیهم‌السلام و پس از آنان بوده و هست؛ اما هرچه زمان پیش رفته، تفکرات الحادی گسترده و پیچیده‌تر شده است و مبارزه با آن سخت و دشوارتر گشته است. این تفکرات الحادی مانع و چالشی بر سر راه روحانیت شیعه برای توسعه و جهانی سازی فرهنگ تشیع است؛ از این رو باید معارف حق را بسیار تبیین کرد تا مردم را به فهم دقیق و بصیرت عمیق رهنمون کرد.

امام رضا علیه السلام فرمودند: «إِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَا تَبِعُونَا.» (شیخ صدوق، بی تا: ج ۱، ۳۰۷)؛ «اگر مردم زیبایی های سخنان ما را می شناختند، بی شک از ما پیروی می کردند.»

از سوی دیگر افراد منحرف و تفکرات انحرافی و الحادی را باید افشا کرد تا آگاهی به هر دو پیدا شود و مردم از روی آگاهی معارف دینی را بپذیرند. آنجاست که ندای اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله در سراسر جهان گسترش پیدا خواهد کرد.

۲.۲. چالش های درون سازمانی

مهمترین چالش های درون سازمانی در موارد ذیل دسته بندی و بررسی می شود.

۱.۲.۲. بحران هویت حوزه و روحانیت

روزبه روز حوزه علمیه و روحانیت از هویت و رسالت اصلی خود که نشر و گسترش فرهنگ تشیع است، دورتر می شود. مهم ترین عناصر دوری از هویت و رسالت اصلی روحانیت این ها هستند:

۱.۱.۲.۲. مدرک گرایی به جای علم و معنویت گرایی

در حقیقت مهم ترین سرمایه ما، همان روح ملکوتی ماست و درس و بحث مؤید و زمینه سازند (جوادی آملی، ۱۳۹۱: ۲۳). معنویت در حوزه ها کم رنگ و تبدیل به یک چالش شده است. طلابی که در راستای رسالت و مأموریت خود گام بر می دارند، باید مجهز به سلاح معنویت و علم باشند.

۲.۱.۲.۲. تجمل گرایی به جای ساده زیستی

سبک زندگی طلاب و روحانیت عنصر دیگری از بحران هویت است. زندگی بدون قناعت و روی آوردن به راه های پرزرق و برق فرعی و جنبی، مانند استخدام در یک اداره ای در مسیر طلبگی زیاد شده است.

رهبر معظم انقلاب علیه السلام فرمودند: «علمای دین، طلاب را با سبک زندگی علمی آشنا کرده و از این طریق آن‌ها را رشد بدهند. اختلاط سبک زندگی مدرن و سنتی موجب بحران هویت می‌شود.» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۳: بیانات در دیدار علما و طلاب حوزه).

۳.۱.۲.۲. روزمرگی به جای برنامه‌ریزی درست

حوزه‌های علمیه و روحانیت به لحاظ سازمانی دچار چالش‌های درونی است. چالش‌هایی همانند مشکلات آیین‌نامه‌ای، نظارتی، تربیت نیروی کافی و کارآمد، به لحاظ علمی و عملی و معنوی، دامن گیر حوزه علمیه و روحانیت است. امروز روحانیت شیعه در مقام پاسخگویی قرار دارد. حوزه‌های علمیه و روحانیت باید برنامه راهبری و عملیاتی واقع‌بینانه در تراز انقلاب اسلامی داشته باشد تا مردم را در این مسیر راهبری کند.

۴.۱.۲.۲. استفاده ظاهری و سطحی از تحول و مشغول شدن به موضوعات گزارشی

تحول در حوزه‌های علمیه همیشه دنبال می‌شده، به عنوان یک ضرورت به آن نگریسته‌اند؛ ولی یک تحول درست و روبه‌تعالی در تراز جهانی مورد انتظار است.

«تحول در جهت درست انجام بگیرد. این وظیفه مؤثرترین در حوزه است. مدیران حوزه، فضایی حوزه، صاحب‌نظران حوزه باید همتشان این باشد. از تحول نباید گریخت. حالا آقایان بیان کردید در شیوه آموزش، در شیوه پژوهش، در شیوه پذیرش، در کتاب درسی؛ همه اینها تحول می‌خواهد.» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۸۶: بیانات در دیدار اساتید، فضلا و مبلغان حوزه علمیه).

به‌ویژه تحول در متون باید، از جهت روان بودن کلام و عاری بودن از تکلف و تصنع، روشن، شفاف و کاربردی باشد. مسئله متون کتب قدیمی در سالیان اخیر، خصوصاً در داخل حوزه، چالش برانگیز شده است. از شهید مطهری علیه السلام نقل شده که گفتند وقتی وارد جامعه شدم، دیدم آن

چیزی که من آموختم، جامعه از من نمی‌خواهد و آن چیزی که جامعه از من می‌خواهد را نیاموخته‌ام.

رهبر انقلاب علیه‌السلام در این عرصه فرمودند: «این کتاب‌ها باید تغییر کند. [...] مسئله کتاب‌های درسی را باید جدی گرفت. باید کتاب‌های درسی تغییر کند. بنای بر تغییر هم باید بر صرفه‌جویی در وقت طلبه باشد.» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۷۹: بیانات در دیدار اساتید، فضلا و طلاب حوزه علمیه قم). بیش از پانزده سال است که رهبر انقلاب علیه‌السلام درباره تحول حوزه مکرر تأکید کرده، بیاناتی دراین خصوص به جامعه حوزویان داشته‌اند؛ اما حوزه‌های علمیه مسیر همیشگی خودشان را طی می‌کنند.

۲.۲.۲. نبود انسجام فکری

قاطبه طلاب حوزه‌های علمیه از مرجعیت دفاع می‌کنند و در برابر هرگونه تعرض به ساحت مقدس مرجعیت موضع می‌گیرند؛ اما به‌رحال وجود جریانات فکری، مانند «نص‌گرا»، «اجتهادی»، «عقل‌محور» و سایر جریانات فکری در موضع‌گیری‌های سیاسی و دینی در زمان‌های حساس سیاسی چالش‌زا هستند.

امام خمینی علیه‌السلام فرمودند: «اینجانب معتقد به فقه سنتی و اجتهاد جواهری هستم و تخلف از آن را جایز نمی‌دانم. اجتهاد به همان سبک صحیح است؛ ولی این بدان معنا نیست که فقه اسلام پویا نیست. زمان و مکان دو عنصر تعیین‌کننده در اجتهادند.» (موسوی خمینی، ۱۳۹۵: ۲۷).

جریان انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی علیه‌السلام به مردم نشان داد که پشتیبان اجتهاد پویا است و این باید تقویت شود. نبود انسجام فکری که گاه دراین راستا دیده می‌شود چالش‌برانگیز است.

۳.۲.۲. نبود انسجام عملی

خطری که اکنون نظام روحانیت شیعه را تهدید می‌کند، نبود انسجام عملی در راستای توسعه و جهانی شدن فرهنگ تشیع است. باید آگاه بود که حضور روحانیت شیعه در صحنه‌های اجرایی و عرصه‌های عملی برای پیاده کردن احکام اسلامی و خدمت به مردم است. «روحانیت باید به گونه‌ای عمل کند که مردم حرص نزن در باره دنیا را در رفتار او کاملاً مشاهده کنند و دستیابی به این خصوصیت نیازمند تهذیب و افزایش معنویت است.» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۸۶: بیانات در دیدار علما و روحانیان یزد).

«امروز آبروی اسلام [...] بسته به اعمال روحانیون است. روحانیون که مربی انسان‌ها هستند، به جای انبیا نشسته‌اند، مبعوث از طرف انبیا هستند. آبروی اسلام امروز، آبروی اسلام در ایران امروز، بسته به اعمال همه است و خصوصاً روحانیون [...] همه مسئولید. لکن روحانیون بیشتر مسئول‌اند.» (موسوی خمینی، ۱۳۷۹: ج ۸، ۱).

عملکرد نامناسب برخی روحانی‌نماها در دهه‌های اخیر موجب نگرانی و چالش برای حوزه‌های علمیه، جامعه روحانیت شیعه و نظام جمهوری اسلامی شده است. نیاز است متولیان حوزه‌های علمیه و جامعه مدرسین به این مسئله ورود و برای انسجام عملی، هم‌بستگی و هم‌فکری کنند.

۴.۲.۲. چالش تربیت نیروی کارآمد

روحانیت شیعه از زمان فعالیت خویش از قرن سوم تاکنون برای پرورش و تربیت عالم اقدام به تأسیس حوزه علمیه کرده است. حوزه‌های علمیه به برکت عالمان دینی همیشه ایام زنده و پویا بوده است؛ اما در دوه‌ده اخیر می‌توان به بی‌توجهی به اخلاق، دیپلماسی، عدول از آموزش سنتی حوزه، همراه نبودن با تحول در تراز جهانی و طبق برنامه عملیاتی جهان‌شمول حرکت نکردن اشاره کرد؛ براین اساس کمتر به تربیت نیروی کارآمد توجه شده است و این بی‌توجهی مدیران،

مسئولان و اساتید در تربیت نیروی کارآمد برای آینده پیش رو چالش برانگیز شده و از ابتدای انقلاب تاکنون چه برای داخل و چه برای خارج در تراز انقلاب و در حد کافی نیروپروری نشده است. این مسئله هم بغرنج شده است. این به متولیان حوزه‌های علمیه و جامعه مدرسین برمی گردد که به فکر باشند.

۳. راهکارهای جهانی شدن فرهنگ تشیع

۱.۳. اندیشه‌ورزی

از مهم‌ترین موهبت‌های الهی نهفته در درون انسان اندیشه‌ورزی و تفکر است و خداوند تعالی در قرآن به آن بسیار اشاره کرده است. آزادی در اندیشه‌ورزی شرط پیشرفت افکار و تحولات در انسان و تکامل است. می‌دانید چرا رهبر معظم انقلاب دامه در نامه خود خطاب به جوانان اروپایی و آمریکایی اعلام می‌دارد: «اسلام را از طریق منابع اصیل و مآخذ دست‌اول آن بشناسید. با اسلام از طریق قرآن و زندگی پیامبر بزرگ آن صلی الله علیه و آله آشنا شوید.» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۳: نامه به عموم جوانان در اروپا و آمریکای شمالی در یکم بهمن)؛ چون پیامبر صلی الله علیه و آله نیز برای گسترش شریعت خویش از تلاوت قرآن بهره می‌جست.

قرآن کریم، رسالت خود را هدایت انسان و تعالی در جسم و روان او می‌داند و این مهم، جز بر پایه تفکر به انجام نمی‌رسد؛ ازاین‌رو، به سلامت قوه تفکر و ارزیابی آن بها داده است؛ چون موانع بسیاری وجود دارند که از توانایی قوه عاقله و ذهن فکور انسان کاسته، مانع بصیرت و بینش صحیح در انسان می‌شود. اگر علما و روحانیت شیعه در پی جهانی شدن فرهنگ تشیع هستند، باید درباره بصیرت و آگاهی دادن به مردم جهان به طرق مختلف توجه کنند؛ به‌ویژه با روش ترجمه منابع اصیل و دست‌اول و استفاده از تکنولوژی به‌روز دنیا.

این بُعد معرفتی و شناختی، باید منطبق بر زمان و نیاز باشد. «دین» بزرگ‌ترین موهبت الهی به بشر است. حال که این موهبت عظیم در اختیار بشر قرار گرفته، عقل حکم می‌کند که باید از ارزشمندترین هدیه الهی، عالی‌ترین بهره‌برداری را کرد. اسلام آن دین حق است که در طول تاریخ بخش‌هایی از آن تجلی پیدا کرده است. دین اسلام است که نجات‌دهنده بشریت و هدایت‌کننده به سوی حق است.

ببینید نیاز بشر، به‌ویژه مردم جامعه غربی، در چه مرحله‌ای است؛ مثلاً شما می‌بینید زندگی بشر در جهان غرب به سمت و سوی بی‌هویتی و زندگی حیوانی مسیر خود را کج کرده، در تعاملات در سایر جوامع، حتی جامعه اسلامی، اثر گذاشته است. نمونه‌هایی از آن را در فضای مجازی می‌بینید. حیوان‌انگاری انسان تبدیل به یک سبک زندگی در غرب شده است. سبک زندگی که با انیمیشن‌سازی به صورت نامحسوس ذهن کودکان و در فیلم‌های هالیوودی ذهن بزرگسالان را نیز تسخیر کرده است. فاجعه‌ای که غرب با رقم زدن آن سبب شده تا عده‌ای از مردم زیست حیوانی را به زیست انسانی ترجیح دهند. این نوع سبک زندگی از کجا نشئت گرفته؟!

فلسفه این نوع سبک زندگی مبنایش مادی‌گری است. این گونه است که زن در جوامع غربی به جای ازدواج تن‌فروشی می‌کند و می‌گوید من اختیار بدن خود را دارم و هرگونه که بخواهم در جامعه حاضر می‌شوم. نظیر این حرکات در سیاست، اقتصاد و جامعه مشاهده می‌شود. اینجاست که انسان نیاز به دین دارد تا خود را به چشم حیوانی و زندگی حیوانی نتگرد.

رهبر معظم انقلاب علیه السلام می‌فرمایند: «بسیاری از این علوم انسانی مبتنی بر فلسفه‌هایی هستند که مبنایش مادی‌گری است، مبنایش حیوان‌انگاشتن انسان است، عدم مسئولیت انسان در قبال خداوند متعال است، نداشتن نگاه معنوی به انسان و جهان است.» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۸۸: بیانات در دیدار اساتید دانشگاه‌ها).

آیت‌الله جوادی عاملی در تعریف انسان، نظریه «انسان حیوان است» را رد کرده، نظریه «انسان حی متأله» را جایگزین این نگاه معرفتی کردند. ایشان بیان می‌دارند که اولاً انسان زنده و دوماً متأله است و می‌تواند از مرحله نباتی و حیوانی و جنّی به مرحله ملک و تا شدت حیات که مرحله انسان است پیش رود (جوادی آملی، ۱۳۹۷: ۱۰۵ تا ۱۱۵).

با رواج دادن آداب تفکر و نگاه الهی و دینی می‌توان انسان‌ها را به انسانیت خود آگاه و به هدف خداوند ﷻ از خلقت که خلیفه‌اللهی است نزدیک کرد. اندیشه‌ورزی کمک شایانی به بصیرت‌زایی می‌کند. کار روحانیت شیعه بیدار کردن اندیشه‌های خفته مردم جهان است و این میسر نیست، مگر با ابلاغ معارف حق به اقصانقاط جهان.

۲.۳. استفاده از ظرفیت فقه پویا در اداره نظام جهانی

توانمندی فقه اسلامی در اداره نظام جهانی، یک استحقاق و قابلیت برای فقه اسلامی است. در فقه اسلامی قوانینی وجود دارد که حاکم اسلامی با توجه به این قوانین امکان می‌یابد که در هر شرایطی پشتیبان بقای کیان جامعه اسلامی باشد.

«فقه‌ها نام بسیار زیبایی روی آن نهاده، آن‌ها را «قواعد حاکمه» می‌نامند؛ یعنی قواعدی که بر سراسر احکام و مقررات اسلامی تسلط دارد و بر همه آن‌ها حکومت می‌کند.» (مطهری، ۱۳۹۶: ۸۵).

در فقه اسلامی، قوانین و احکام حکومتی که از اختیارات حاکم اسلامی است، بر فتاوی مجتهدان حاکمیت دارد؛ همانند حکم میرزای شیرازی مبنی بر تحریم تنباکو و جریان‌ات تاریخی دیگر.

بنابراین علما و روحانیت شیعه باید، به وسیله نظام اسلامی در ایران که ظرفیت بزرگی است، برای ترویج و جهانی شدن فقه اسلامی عزم را قوی کنند.

۳.۳. بهبود اقتصاد جامعه توسط فقه اسلامی

از مسائلی که به نظر می‌رسد در عصر کنونی باید دنبال کرد اقتصاد مبتنی بر فقه اسلامی است. از مهم‌ترین مسائلی که جامعه امروزی با آن روبه‌روست، مسائل اقتصادی است. چنانچه اندیشه شیعه در بُعد مسائل اقتصادی، کارآمدتر شده، توسعه اقتصادی در تمام زمینه‌ها ایجاد کند، می‌تواند به‌عنوان الگو در جامعه بین‌الملل و در میان کشورهای توسعه‌یافته شناخته شود. خود این موضوع در پیشبرد فرهنگ شیعه و در رأس آن جامعه روحانیت شیعه که نماینده این اندیشه هستند بسیار مؤثر است. این مهم، مگر با اقتصاد فقهی و دینی محقق نمی‌شود که در این زمینه نیز باید علما خط‌دهی و ذهن‌های جوان و پرتلاش همت کنند.

۴.۳. تشکیل گروه‌های علمی و دینی

در چند دهه اخیر اقتضائات تعارض علم و دین و مباحث مربوط به علم و دین در جوامع غربی مطرح شده است. «تعصب و ناآگاهی کشیشان از دانش جدید سبب درگیری دو حوزه با تشدید آن می‌شد» (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۰: ۸۶) همچنین مباحثی از قبیل سکولاریسم که بازار گفت‌وگوی آن داغ است. در این راستا برخی از علما و روحانیت شیعه با مطالعه و گذراندن دوره‌هایی به این مباحث وارد شدند و با زبان علم به شبهات مطرح‌شده در مقابل دین، پاسخ می‌دهند؛ ولی این کافی نیست؛ از این رو شایسته است گروه‌های علمی و دینی تشکیل شود و با هم‌افزایی و هدفمند به اصول اعتقادی و فرهنگ دینی مردم در همه جوامع اسلامی و غیر اسلامی پاسخگو باشند. سبب تشکیل چنین گروهی سست شدن برخی از مبانی فرهنگ اسلامی و رواج فرهنگ‌های ضداسلامی است که باید ترمیم شوند؛ از این رو باید اساتید و متخصصان در گروه‌های علمی، محتویات مناسب تولید کنند تا در راستای جهانی شدن فرهنگ تشیع کار ویژه سامان‌یافته انجام شده باشد. این نیاز به اندیشه جهانی در گروه‌های علمی و دینی بستگی دارد و تلاش مضاعف و بی‌وقفه لازم است و توسعه و گسترش آن نیاز به جذب، تربیت نیروی مستعد و کافی

دارد. در اولویت تشکیل گروه‌های علمی و دینی گروه علم و دین، دین و معنویت، دین و مدرنیته، رصد و پاسخگویی به شبهات اعتقادی هستند؛ البته پشتیبانی مقامات عالی‌رتبه علمی، فرهنگی، سیاسی و حوزه از این گروه‌های علمی و دینی یک ضرورت انکارناپذیر است.

۵.۳. گفتمان‌سازی

برای جهانی شدن فرهنگ تشیع به حرکت عمومی در میان جامعه روحانیت و سپس در داخل جامعه نیاز است و این امر مستلزم ایجاد دغدغه در بین پیروان اهل بیت علیهم‌السلام است. این دغدغه براساس الگوی مهدویت وجود دارد؛ اما گفتمان‌سازی در این راستا باید مبتنی بر کار دقیق و حساب‌شده و بر مبنای شرایط اجتماعی باشد.

«گفتمان‌سازی تبلیغ باید جریان‌ساز باشد. تبلیغ باید گفتمان‌ساز باشد. تبلیغ باید فضا ایجاد کند، گفتمان ایجاد کند؛ گفتمان یعنی یک مفهوم و یک معرفت همه‌گیر بشود.» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۸۸: بیانات در دیدار با جمعی از طلاب و روحانیان).

باید از کار پراکنده پرهیز کرد و نباید هیچ‌گاه این گفتمان متوقف شود. این به برنامه نیاز دارد. گفتمان غدیر، مباحثه، اربعین، نیمه شعبان و ظهور باید پررنگ و به پویای همگانی تبدیل گردد و با توجه به این گفتمان‌ها و استفاده از ظرفیت عظیم انقلاب اسلامی باید در راستای جهانی شدن فرهنگ تشیع بهره برد.

۶.۳. نشر فرهنگ اهل بیت علیهم‌السلام

فرهنگ اهل بیت علیهم‌السلام برگرفته از قرآن، روایات، سبک زندگی و سیره اجتماعی آنان است. انقلاب اسلامی ایران در پیروی از سیره اهل بیت علیهم‌السلام انقلابی فرهنگی بود (جمشیدی، ۱۳۹۴: ۲۳۴). راه‌های نشر فرهنگ اهل بیت علیهم‌السلام به چند راه محدود نیست. نخست تربیت نیروی تبلیغی مهذب، توسط حوزه‌های علمیه است. اهم راه‌های دیگر می‌تواند نوشتاری، مانند تألیف کتاب و

تولید مجلات یا شنیداری، مانند سخنرانی‌ها و مناظرات یا تصویری، مانند فیلم، سریال، کلیپ و انیمیشن باشند. در حال حاضر مؤثرترین راه برای نشر فرهنگ اهل بیت علیهم‌السلام ظرفیت فضای مجازی است.

واضح است پیشرفت فناوری اطلاعات و ارتباطات که از آن به مهم‌ترین عامل جهانی شدن به مفهوم فشرده شدن فضا و زمان یاد می‌کنند، در عصر ظهور به مرحله کمال می‌رسد؛ براین اساس کار علما و روحانیت شیعه دشوارتر می‌شود؛ چون ضمن تربیت نیروی در تراز ظهور و در رکاب امام زمان علیه‌السلام، بایستی به‌روز گردند و در زمینه پیشرفت فناوری اطلاعات و ارتباطات پیشتاز باشند و علاوه بر غنا بخشی و نشر فرهنگ تشیع و هدایت مردم، به توسعه و جهانی شدن آن نیز بیندیشند و فرهنگ مهدویت را تبلیغ کنند. نکته مهم اینجاست که «اگر مهدویت نباشد، همه تلاش و مجاهدت انبیا بی‌فایده و بی‌اثر خواهد بود.» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۶).

۷.۳. پرجاذبگی در رفتار و منطق

روش جهانی شدن یک مکتب، مبتنی بر رفتار و منطق درست و پیغمبرگونه است. این رفتار و منطق درست، شامل اخلاق خوب، صداقت در رفتار، خیرخواهی هم‌نوعان، اجرای عدالت اجتماعی، احترامات متقابل، وفای به عهد و تصمیم‌گیری براساس منافع دنیوی و اخروی همگانی و تأمین‌کننده سعادت انسان‌هاست. حال این رفتار و منطق در ذات مکتبی است که بناست روحانیت شیعه در جهانی شدن آن بکوشد. سرانجام باید این رفتار و منطق خوب تبلیغ و اشاعه شود.

عقیده بر این است که محورهای یادشده، به‌عنوان ویژگی‌های حکومت جهانی اسلام، یعنی فرهنگ تشیع، به‌نحوی در فرایند جهانی شدن نیز به چشم می‌خورند. مقایسه اجمالی محورهای مزبور از دیدگاه دو رویکرد اسلام و جهانی شدن، بازگوکننده توانمندی و پویایی اندیشه حکومت جهانی اسلام و کاستی‌های جهانی شدن نیز هست.

در حقیقت پرجاذبگی در رفتار و منطق تنها به موضوعات فوق نیست؛ بلکه در عصر کنونی، توسعه علم و فناوری نیز شرط است. آنچه در فرایند جهانی شدن در حال شکل گیری است، رشد چشمگیر علم تجربی و فناوری بشری است. از ویژگی های عصر ظهور، توسعه علم و فناوری، اعم از علوم طبیعی و عقلی است. روحانیت شیعه باید از علم و فناوری روز در جهت جهانی شدن فرهنگ تشیع بهره برد. در واقع، در این عصر، عقول و اخلاق بشر نیز به توسعه و کمال می رسند. خود همین نکته به عنوان زمینه ساز پذیرش حاکمیت جهانی اسلام مطرح شده است. روایاتی که در این زمینه آمده اند، به وضوح این نکته را تأیید می کنند که در عصر ظهور، عقول بشری به کمال می رسند و روابط سالم، عادلانه و انسانی در پرتوی چنین عقلانی شکل می گیرند.

امام محمد باقر علیه السلام در این باره می فرمایند: «وَضَعَ اللَّهُ يَدَهُ عَلَى رُؤُوسِ الْعِبَادِ فَجَمَعَ بِهَا عُقُولَهُمْ وَ كَمَلَتْ بِهِ أَحْلَامُهُمْ» (کلینی، ۱۳۶۹: ج ۵، ۲۵)؛ «خداوند دست لطف و رحمت بر سر بندگان نهاد که خردهایشان جمع شود و به بلوغ فکری و عقلی نایل گردند.»

در جامعه عصر ظهور، عقول آدمیان تمرکز می یابد و اخلاق به کمال می رسد. نتیجه این امر در روابط اجتماعی دوستانه و به دوراز کینه توزی و حسادت که از ریشه های اساسی تعارض محسوب می شوند، همه گیر می شود. نکته درخور توجه این است که زمینه رشد اخلاق، منطق و خرد، جز با وجود علما و روحانیت شیعه که مروج معارف الهی هستند میسر نیست.

۸.۳. پشتیبانی و تقویت مبانی نظری انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی زمینه ای را فراهم کرد تا حضور روحانیت شیعه در جامعه پررنگ تر شود. امروز روحانیت شیعه با حضور پررنگ خود در جامعه می تواند پاسخگوی بسیاری از نیازهای مردم باشد.

انقلاب اسلامی آرمان‌ها و ارزش‌های دینی را نزدیک و در دسترس‌تر کرده است. تا پیش از انقلاب یکی از مطالبات علما و فقهای دینی گسترش مبانی دینی و ارزشی در سطوح مختلف جامعه بود که به برکت انقلاب محقق شد.

امروز حوزه‌های علمیه باید افزون بر صیانت و پشتیبانی از انقلاب اسلامی، در جهت اشاعه و ترویج مبانی فکری و نظری انقلاب اسلامی گام بردارند. جاودانگی انقلاب و تقویت قدرت منطقه‌ای و جهانی آن به ترویج و گسترش مبانی فکری و نظری آن است.

از مبانی فکری، نظری و عملی انقلاب اندیشه انتظار ظهور منجی عالم بشریت است. این رویکرد با استناد به برخی از روایات و اخبار وارده در متون حدیثی و با انطباق آن‌ها بر انقلاب اسلامی مدعای خود را مطرح می‌کند؛ ازجمله این روایات این است که سید بزرگواری از ذریه اهل بیت علیهم‌السلام پیش از ظهور حضرت قائم علیه‌السلام حکومت کرده، مقدمات دولت آن حضرت را فراهم و مردم را متوجه تقوا و پرهیزکاری می‌کند و طبق احکام اسلامی انجام می‌دهد (مجلسی، ۱۳۹۰: ج ۶۰، ۲۱۶).

در نظر این گروه، خصوصیات و ویژگی‌هایی که در روایت آمده بر شخص امام خمینی رحمته‌الله تطبیق دارد. رویکرد دوم با پرهیز از هرگونه انطباق روایات ظهور بر انقلاب اسلامی، امیدوار است که انقلاب اسلامی بتواند مقدمات و زمینه لازم را برای ظهور حکومت مهدوی فراهم کند. این فرصتی استثنایی و بس گران‌بهای است که نباید از آن غافل شد. چه‌بسا ممکن است دیگر هیچ‌وقت چنین فرصتی برای روحانیت شیعه به دست نیاید.

۹.۳. جهاد تبیین حقایق به صورت منطقی، عقلانی و معرفتی

در جهاد تبیین توجه به نکته‌ای مهم ضروری است و آن فهم و تبیین دین است. هرچه از ظهور اسلام تاکنون فاصله زمانی ایجاد شده، اختلاف نظر در این خصوص پررنگ‌تر شده است؛ به‌طوری‌که پس از چهارده قرن و اندی سال، ده‌ها فرقه و نحله به وجود آمده‌اند که هریک خود را

فرقه ناجیه خوانده، خود را در فهم دین صائب‌تر معرفی و حتی گروه‌های دیگر را از فهم دین دور دانسته و تکفیر می‌کنند.

این امر، بحران معرفتی در فهم متون و مفاهیم دینی، به‌خصوص در بین نخبگان و خواص، به وجود آورده، به‌مرور این شکاف به پیروان آنان نیز سرایت کرده است. وجود منطقی برای فهم و درک روشمند متون دینی این ضرورت را ایجاد کرده است. ابن‌سینا، بزرگ‌ترین شخصیت عقلانی تاریخ اسلام، مدعی بود که با منطق خود بر این بحران فائق آمده است؛ ولی ما امروزه با این مشکل روبه‌رو هستیم. شایسته است برای فهم حقایق و تبیین آن راه‌حل‌های مختلف را مطالعه، به حقایق برسیم و آن را به‌صورت منطقی و درست برای جهانیان تبیین کنیم.

نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته، نتایج زیر به دست آمد:

۱. رسالت روحانیت شیعه براساس «العلماء ورثة الانبياء» در راستای نشر و جهانی شدن فرهنگ تشیع عبارت است از تألیف کتاب، تأسیس مدارس علمیه برای تربیت طلاب، مناظرات علمی و دینی، تولید علم، ایجاد گرایش‌های مختلف علمی، مرجعیت علمی، رهبری مردم، پاسخگویی به شبهات، جلوگیری از تحریف‌های دینی و ورود در سیاست و حکومت؛

۲. چالش‌های برون‌سازمانی فراروی رسالت روحانیت شیعه، شامل تفکرات الحادی و نظام سلطه است که این نهاد را در توسعه و جهانی شدن فرهنگ تشیع بازداشته است؛

۳. چالش‌های درون‌سازمانی فراروی رسالت روحانیت شیعه عبارت‌اند از بحران هویت، استفاده ظاهری و سطحی از تحول و اشتغال به موضوعات گزارشی، نبود انسجام فکری و عملی، و نبود تربیت نیروی کافی و کارآمد در تراز انقلاب.

مهم‌ترین راهکارها عبارت‌اند از:

۱. اندیشه‌ورزی در منابع دست‌اول دینی (قرآن و سیره پیامبر ﷺ و اهل بیت علیهم السلام) در راستای

هدایت؛

۲. استفاده از ظرفیت فقه پویا و حکومتی در اداره نظام جهانی؛

۳. استفاده از ظرفیت فقه برای بهبود اقتصاد جامعه؛

۴. تشکیل گروه‌های علمی و دینی برای پاسخگویی به مسائل دینی؛

۵. گفتمان‌سازی در راستای زمینه‌سازی نشر فرهنگ تشیع؛

۶. نشر فرهنگ اهل بیت علیهم السلام؛

۷. ایجاد پرجاذبگی در رفتار و منطق رسالت روحانیت شیعه؛

۸. پشتیبانی و تقویت مبانی نظری انقلاب اسلامی؛

۹. جهاد تبیین حقایق به‌صورت منطقی و عقلانی و معرفتی.

فریضه توسعه و جهانی شدن فرهنگ تشیع، با استفاده از ظرفیت بزرگ انقلاب اسلامی، فرصتی مغتنم برای علما و روحانیت شیعه است. این فرصت به‌آسانی به دست نیامده است؛ بلکه نتیجه مجاهدت‌ها و خون‌های ریخته‌شده است. انقلاب اسلامی ایران، بخشی از آن دولت کریمه امام زمان علیه السلام است که باید در این راه تا رسیدن به مقصود جان‌فشانی کرد.

فهرست منابع

* قرآن کریم

۱. ابن بابویه قمی (مشهور به شیخ صدوق)، محمد بن علی بن حسین، ۳۸۱، عیون الاخبار الرضا علیه السلام، بیروت: موسسه اعلمی.
۲. _____، بی تا، کمال الدین و تمام النعمه، تهران: دار الکتب الإسلامية.
۳. ابن سعد، محمد بن سعد، ۱۴۱۰، الطبقات الكبرى، بیروت: دار الکتب العلمیه.
۴. امین عاملی، سید محسن، ۱۴۲۱، أعيان الشيعة، بیروت: دار التعاریف.
۵. آقابزرگ تهرانی، محمد محسن، ۱۳۶۳، میرزای شیرازی، ج ۲، بی جا: وزارت ارشاد.
۶. بصرت منش، حمید، ۱۳۹۸، حوزه نجف و تحولات سیاسی ایران از جنبش مشروطه تا انقلاب اسلامی (۱۲۸۵-۱۳۵۷ش)، بی جا: پژوهشکده امام خمینی رحمته الله علیه.
۷. جمشیدی، مهدی، ۱۳۹۴، نظریه فرهنگی شهید مطهری رحمته الله علیه، بی جا: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۸. جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۹۷، انسان از آغاز تا انجام، ج ۹، قم: اسراء.
۹. _____، ۱۳۹۱، حوزه و روحانیت، قم: اسراء.
۱۰. حسینی خامنه‌ای، سید علی، بی تا، بیانات، بی جا: نشر و حفظ آثار.
۱۱. دوانی، علی، ۱۳۹۴، نهضت روحانیون ایران، ج ۳، بی جا: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۱۲. رضایی اصفهانی، محمد علی، ۱۳۸۰، رابطه علم و دین در غرب، بی جا: موسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر.
۱۳. روحانی، سید حمید، ۱۳۶۹، اسناد انقلاب اسلامی، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۱۴. رهیمی، عبدالحلیم، ۱۹۸۵، تاریخ الحركة الاسلامیه فی العراق الجذور الفکریة و الواقع التاريخی (۱۹۰۰-۱۹۲۴)، بیروت: بی نا.

۱۵. طباطبایی، سید محمدحسین، ۱۳۸۳، تفسیر المیزان، ج ۹، قم: انتشارات اسلامی حوزه علمیه قم.
۱۶. فوکویاما، فرانسیس، ۱۳۹۳، پایان تاریخ و واپسین انسان، چ ۲، تهران: سخنکده.
۱۷. فیاض، مقدم عبدالحسن، ۱۴۲۲، تاریخ النجف السياسي، بیروت: بی نا.
۱۸. کلینی، محمد بن یعقوب، ۱۳۶۹، اصول الکافی، تهران: کتاب فروشی علمیه اسلامی.
۱۹. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، ۱۳۹۰، بحار الانوار، بی جا: دار الکتب الاسلامیه.
۲۰. مطهری، مرتضی، ۱۳۹۹، آشنایی با قرآن، بی جا: صدرا.
۲۱. ____، ۱۳۹۶، ختم نبوت، بی جا: صدرا.
۲۲. مفتون دنبلی، عبدالرزاق بن نجف قلی، ۱۳۴۹، تجربه الاحرار و تسلیة الابرار، تبریز: دانشکده ادبیات و علوم انسانی تبریز؛ موسسه تاریخ و فرهنگ ایران.
۲۳. ملک زاده، مهدی، ۱۳۷۳، تاریخ انقلاب مشروطیت ایران، چ ۴، تهران: انتشارات علمی.
۲۴. منصوری، جواد، ۱۳۷۸، تاریخ قیام پانزده خرداد به روایت اسناد، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۲۵. موسوی خمینی، روح الله، ۱۳۷۹، صحیفه نور (مجموع رهنمودها)، تهران: طبع و نشر.
۲۶. ____، ۱۳۹۵، منشور روحانیت، بی جا: عروج.
۲۷. ____، ۱۳۹۲، ولایت فقیه: حکومت اسلامی، چ ۲۹، تهران: موسسه نشر آثار امام خمینی رحمته الله علیه.

